

Çin Kaynaklarına Göre İslamiyet'in Çin'e Girişi

Ertuğrul Ceylan *

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara, Türkiye

Öz

Birçok dinin tarih boyunca ortaya çıktığı coğrafi bölgelerde kabullenilmesinde zorluk yaşanılmıştır. İslamiyet de bu dinlerden biri olmuş ve ilk vahyin geldiği Mekke topraklarında belli sayıdaki insanların dışında kabul görmemiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak da Mekke'den Medine'ye hicret gerçekleşmiştir. Arabistan topraklarında doğan İslamiyet, zamanla dünyanın dört bir noktasına ulaşmış ve 7. yüzyılın ortasında Tang Hanedanlığı döneminde Çin'e girmiştir. İslamiyet, Tang Hanedanlığından itibaren sırasıyla Song, Yuan, Ming ve Qing hanedanlıklarında farklı gelişmeler göstererek kendi varlığını sürdürmüş ve zamanla Çin'in sosyal ve kültürel yapısının bir parçası olmuştur. Tarihi kaynaklarda İslamiyet'in Çin'e girişi hakkında farklı tarihler verilmektedir. Bu makalede, Çin kaynakları incelenerek İslamiyet'in Çin'e giriş tarihi ve daha sonraki dönemlerde İslamiyet'in Çin sınırları içerisindeki tarihi gelişimi hakkında genel bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslamiyet, İslamiyet'in Çin'e Girişi, Çin'de İslamiyet, Tang Hanedanlığı.

According to Chinese Sources Entry of Islam into China

Abstract

Many religions were accepted difficultly in the geographical regions in which they emerged throughout history. Islam was one of those kinds of religions and it was approved by quite few people in Mecca where the first revelation was inspired. As a result of this, hejira took place from Mecca to Medinah. Rising in the Arab territories Islam reached out all around the World and spreading from Arabia to China Islam, entered into China in the period of Tang Dynasty in the mid-7th Century. Islam has continued its existence by showing different developments since Tang dynasty chronologically following Song, Yuan, Ming and Qing periods and it has gradually become a part of social and cultural structure of China. In historical sources different dates are given for the entry of Islam into China. In this article it is aimed to give general information about the date of the entry of Islam into China and its development within the boundaries of the country since then, by means of investigating the Chinese sources.

Keywords: Islam, Entrance of Islam into China, Islam in China, Tang Dynasty.

Giriş

Çin medeniyeti, tarih boyunca diğer medeniyetlerle etkileşim içinde olmuştur. Özellikle Çin'in batı sınırı, Çin'in batı medeniyetini ve kültürünü tanıması açısından en önemli coğrafi bölge

Makale Bilgileri:

Gönderim / Received:

24.02.2016

Kabul / Accepted:

15.04.2016

* Sorumlu Yazar:

Ankara Üniversitesi,

Dil ve Tarih-Coğrafya

Fakültesi, Ankara, Türkiye

ertugrulceylan1982@hotmail.com

özelliği taşımaktadır. Ülkelerin coğrafi haritalarında sınırlar söz konusu olsa da kültürel haritalarında sınır yoktur. Kültür, atmosferdeki hava molekülleri gibi dünya tarihini ve medeniyetini kaplamıştır. Tarih boyunca Çin, dış dünyaya hem kara hem de deniz yoluyla açılmıştır. Bu iki yol, aynı zamanda dünyanın da Çin'e açılan yollarından olmuştur. Bu iki yolun maddi ve manevi olmak üzere iki kazancı vardır. Bu yolların maddi kazancı ticaret, manevi kazancı ise kültürdür. Başka bir deyişle bu iki yol ile sadece ticari ürünler bir noktadan bir noktaya taşınmamış aynı zamanda yükte hiçbir ağırlığı olmayan ancak değer olarak paha biçilemez "kültür" kültürler arası yolculuk yapmıştır. Böylece Çin kültürü ile diğer kültürler birbirleriyle etkileşim içinde olmuştur. Bu yüzden Çin tarihinde yaşanan kültürel etkileşim "yol medeniyettir" sözünün en güzel örneklerindedir.

Şamanizm, Budizm, Yahudilik, İslamiyet vb. dinler Çin topraklarına farklı dönemlerde girmiştir. İslamiyet'in Çin'e girişinde coğrafi şartlar ve izlediği yol oldukça önem arz etmektedir. Çin tarihinde 7. yüzyıla gelindiğinde, Çin'de Tang Hanedanlığı (唐朝) hüküm sürmektedir ve İslamiyet, Çin topraklarına bu dönemde girmiştir. İslamiyet'in Çin'e girişinde ve yayılmasında ise hem ipek yolu (karayolu) hem de deniz yolu etkili olmuştur. 7. yüzyılda dünyanın iki büyük gücü olan Çin ve Arap İmparatorlukları ekonomik alanda birbirlerine ipek yolu ve deniz yoluyla yakınlaşmışlardır (Baoguang, 1990, s. 257). Bu yollardan ipek yolu hattı; Mekke, İran, Orta Asya, Uygur bölgesi ve Çin hattıdır. Deniz yolu hattı ise; Kızıldeniz, Umman denizi, Hint okyanusu, Malakka boğazı ve Güney Çin denizi hattıdır.

Hem kara hem de deniz yolunu kullanan Müslüman tüccarlar için "tebliğ" vazifesi vazgeçilmezdir. İslam inancına göre; tebliğ, peygamber mesleğidir. Bundan dolayı her bir Müslüman hem Allah'ın rızasını kazanmak hem de peygamberin yolundan gitmek adına kendini tebliğ görevi ile yükümlü kılar. Bu anlayış ve mantık çerçevesinde ipek yolu ve deniz yolu Müslümanlar için iki yönlü bir ticaret yolu olmuştur. Çin'e giden Müslüman tüccarlar

ticaretin yanında İslam dinini anlatma ve tanıtmaya görevinde de bulunmuşlardır. Böylece İslamiyet, ilk başta deniz yolu ile Guangzhou, Yangzhou ve Quanzhou şehirlerine, kara yolu ile de Uygur bölgesine ulaşmış ve zamanla bu noktalardan Çin'in farklı noktalarına yayılmıştır.

Çin kaynaklarındaⁱⁱ İslamiyet'in Çin'e giriş tarihi hakkında birden fazla kayıt vardır. Çalışmamızda bu tarihi kaynaklar ışığında İslamiyet'in Çin'e girişini kronolojik sıralamaya göre inceleyeceğiz. Ancak incelememizi yaparken bir nokta oldukça önem arz etmektedir. Bu nokta "İslamiyet" kelimesinin Çin tarih kaynaklarında nasıl geçtiği ile ilgilidir. İslamiyet, eski Çin kaynaklarında günümüz Çincesinde olduğu gibi "Yi si lan jiao (伊斯兰教)" olarak geçmemektedir. İslamiyet kavramı, Çin topraklarına girişi ile birlikte farklı dönemlerde farklı şekilde isimlendirilmiştir. Bu isimlendirilmeler çalışmamız açısından oldukça önemlidir. Şöyle ki çalışmamız sırasında Çin kaynaklarında İslamiyet kelimesini günümüz Çincesinde kullandığı gibi Yi si lan jiao (伊斯兰教) olarak araştırarak olursak Çin kaynaklarında aradığımızı bulamayız. Bundan dolayı öncelikle Çin tarihi kronolojisine göre İslamiyet kelimesi hangi dönemde nasıl geçiyor bu konuya değineceğiz.

İslamiyet kelimesi Tang ve Song hanedanlıkları dönemlerine ait Çin kaynaklarında "Dashi jiao (大食教)" veya "Dashi fa (大食法)" olarak geçmektedir. "Dashi" (大食/大石) kelimesi Farsça kökenli bir kelimedir. "Bu kelime, Farsçada Araplara ait bir ulus için kullanılan "tazi" veya "taziks" kelimesinin telaffuzu baz alınarak tercüme edilmiş ve Farsçadan Çinceye geçmiştir." (Ma, 1983, s. 63). Bu isimlendirmeden dolayı İslamiyet'e Arapların dini manasında "Dashi jiao" veya Arapların yasası manasında "Dashi fa" denilmiştir.

İslamiyet kelimesi, Yuan ve Ming hanedanlıkları dönemlerine ait Çin kaynaklarında "Tianfang jiao (天方教)" ve "Huihui jiao (回回教)" olarak çevrilmiştir. Huihui kelimesi, Çin'in batı bölgesinde yaşayan Uygurlar için kullanılan "Huige (回纥)" veya "Huihu (回鹘)" kelimelerinin ses değişiminden türetilmiş bir

kelimedir. “Huihui jiao” kelimesine ilk kez Kuzey Song Hanedanlığı kayıtlarında rastlanmıştır. “Tianfang jiao” kelimesindeki “Tianfang” kelimesi İslamiyet’in ilk çıktığı Mekke şehrini ve Kâbe’yi temsil etmektedir. “Tianfang jiao” ise Mekke’nin dini veya Kâbe’nin dini anlamına gelmektedir. Bu kelime, Ming Hanedanlığı’nın son dönemlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Bazı kaynaklarda, “Tianfang jiao” kelimesinin “Ming sonu ve Qing döneminde kullanıldığı” belirtilmektedir (Ma, 1983, s. 64) .

Ming döneminin sonunda ve Qing Hanedanlığı döneminde İslamiyet için “*Qingzhen jiao* (清真教)” kelimesi yaygın olarak kullanılmıştır. Bu kelime, hem Çin tarihinde hem de günümüz Çin’inde Müslümanlar için en yaygın kullanılan kelimelerden birisidir. “Qingzhen” kelime anlamı olarak “helal” demektir. “Qingzhen” kelimesini dilimize “saf ve gerçek” veya “temiz ve gerçek” olarak çevirebiliriz. Çinli Müslümanlar, bu kelimeye sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu yüzden Ming döneminin başında Qing döneminin sonunda kullanılan “Qingzhen” kelimesi günümüzde de sık sık kullanılmakta olup adeta Müslümanların bir etiketi olmuştur. Öyle ki bazı Müslüman Çinliler, Müslüman olmayan birinin çay içtiği bardaktan içmezler. Gerekçe olarak da “bugou qingzhen 不够清真” yani “yeteri kadar temiz değil” ifadesini kullanırlar (Gladney, 1991, s. 7). Çin’de yabancı olarak yaşayan veya eğitim gören bir kişinin bu tarz olaylara rastlamaması muhtemeldir. Buna bir örnek verecek olursak; Çin’de Qingzhen kelimesini gördüğünüz yerde Müslüman bir Çinli, Müslüman bir Çinli gördüğünüz yerde ise “Qingzhen” kelimesini görmemiz mümkündür.

Çin Halk Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında ise “İslamiyet” kelimesinin karşılığı olarak “*Huijiao* (回教)” kelimesi kullanılmıştır. Ancak 1956 yılında bu kelimenin yerine “İslamiyet” kelimesinin telaffuzu baz alınarak tercümesi yapılan “Yisilan jiao (伊斯兰教)” kelimesi kullanılmıştır. “Yisilan jiao” kelimesinin kullanılmasıyla birlikte Çinli Müslümanlar ile dünyadaki Müslümanlar arasında literatür birliği de sağlanmıştır (Ma, 1983, s. 64) .

1. Çin Kaynakları Işığında İslamiyet’in Çin’e Girişi

1.1. Ming Tarih Kayıtları

“Ming Tarih Kayıtları”naⁱⁱⁱ göre; İslamiyet, Sui Kaihuang (隋开皇) döneminde (581- 604) Çin’e girmiştir. “Ming Tarih Kayıtları” içerisindeki “Batı Bölgesi” bölümünde bu durum şu şekilde anlatılmıştır: “Medine, Hui Hui’lerin vatanıdır. Kâbe’ye^{iv} yakındır. Sui Kai Huang döneminde, bu ülkeden sahabeler Çin’e giriş yapmışlardır. Yuan Hanedanlığına gelindiğinde bu kişiler Çin’in dört bir yanına dağılmışlardır. Onların dininin yerini hiçbir şey alamaz.” (<http://guoxue.lishichunqiu.com/shibu/mingshi/4450.html>). Bu kayıtlara göre; İslamiyet, 581- 604 yılları arasında Çin topraklarına girmiştir. Ming ve Qing Hanedanlıkları döneminde bu tarihi kayıtların doğruluğuna olan inanç oldukça yaygındır. (Zhongguo Yisilan Jiao Xiehui, 2011, s. 5). Ancak tarihi kronoloji açısından İslamiyet’in bu dönemde Çin topraklarına girmesi mümkün değildir. Çünkü Hz. Muhammed’e ilk vahiy 610 yılında gelmiştir. “Çin tarih kayıtları ile İslam tarihi kronolojisi açısından böyle bir tarihi uyumsuzluk olmasında ilk akla gelen nokta, hicri takvim ile geleneksel Çin takvimi arasında hesaplama hatasının yapılmış olabileceğidir.” (Gansu Sheng Minzu Yanjiu Suo, 1985, s. 38). Ancak bu tez doğru değildir. Çünkü iki takvim arasındaki yılları hesapladığımızda aradaki yıl farkının kapanmadığını görebiliriz. Bundan dolayı İslamiyet’in Sui Kaihuang döneminde Çin’e girmiş olması imkânsızdır.

1.2. Minshu (闽书)

Ming Hanedanlığı döneminde He Qiaoyuan (何乔远) tarafından yazılan Minshu (闽书) kayıtlarına göre Çin, İslamiyet ile ilk defa Tang Hanedanlığı döneminde 618-626 yılları arasında tanışmıştır. Minshu’da verilen bu tarih aralığına dikkat ettiğimizde bu dönem Hz. Muhammed’in hayatta olduğu döneme denk gelmektedir. Hz. Muhammed 610 yılında Mekke’de peygamberliğini ilan ettikten sonra peygamberin yakın akraba ve dostları dışındaki hemen hemen herkes bu olaya karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışlar, ilk başlarda sözlü olmasına rağmen sonraları sosyal hayattan tecrit

ve fiziki müdahaleye kadar gitmiştir. Yaşanan psikolojik ve fiziki baskıların sonucunda Mekke Müslümanlar için yaşanamaz bir şehir haline gelmiştir. Bunun üzerine bir grup Müslüman 615 yılında ilk hicreti gerçekleştirerek Habeşistan'a gitmişlerdir. 622 yılında ise Müslümanların büyük bir bölümü Mekke'den Medine'ye hicret etmiştir. 618-626 yılları arası İslam tarihi açısından oldukça önemlidir. Çünkü bu tarihler Müslümanların hicret için yer aradıkları dönemlerdir. Aynı zamanda İslamiyet'in Mekke dışına çıktığı yıllardır. Bu dönemde Mekke dışına çıkan Müslümanlardan dördünün deniz yolu ile Çin'e gelmiş olmaları muhtemeldir. Çünkü "tarihi kayıtlara göre Çinliler ve Araplar arasındaki ticari ilişkilerin 5. yüzyılın ilk yarısına dayandığı" tahmin edilmektedir (Broomhall, 1910, s. 5). Minshu kayıtlarına göre; "Tang Hanedanlığı Wu De (武德) döneminde (618-626), Muhammed, dört büyük erdemli insanı dinlerini yaymak için Çin'e gönderdi. Bunlardan birincisi Guangzhou'da, ikincisi Yangzhou'da, üçüncüsü ve dördüncüsü ise Quanzhou'da dini yaydı" (Zhongguo Yisilan Jiao Xiehui, 2011, s. 5).

Bu açıdan baktığımızda Arabistan ile Çin arasında deniz yolu üzerinden bir ulaşım yolunun olduğunu görmekteyiz. Verilen tarih aralığı ve Arabistan ile Çin arasında 5. yüzyılın ilk yarısından itibaren var olan ulaşımı göz önüne aldığımızda bu kayıtların doğru olması kuvvetle muhtemeldir.

1.3. Eski Tang Tarih Kayıtları

"Eski Tang Tarih Kayıtları"na^v göre; Müslümanlar 651 yılında halife Hz. Osman döneminde Çin'i ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaret, halife Hz. Osman'ın Tang Gaozong (唐高宗) döneminde Çin'e elçi göndermesiyle gerçekleştirilmiştir. Eski Tang Tarih Kayıtları'nda bu durum şu şekilde anlatılmıştır: "Yong Hui (651) döneminde Arabistan'dan temsilci (elçi) geldi." (<http://guoxue.lishichunqiu.com/shibu/jiutangshu/2177.html>) Resmi olarak yapılan bu ziyaretten sonra iki ülke arasında ziyaretler devam etmiştir. Bu bilgiyi Tang Hanedanlığı döneminde Du Huan (杜环) tarafından yazılan "*Seyahat Notları* (经行记)" adlı eserden öğrenmekteyiz. Esere göre; yapılan bu ilk ziyaretten sonra

651'den 798 yılına kadar geçen 147 yıllık süre zarfında Arap elçileri 39 kez Çin'e ziyarette bulunmuşlardır (Gao ve Li, 2013, s. 191). İki ülke arasında halife Hz. Osman döneminde başlayan diplomatik ilişkiler daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Çinliler ve Araplar arasında 651 yılında başlayan bu diplomatik ilişkiler birçok bilim insanı tarafından İslamiyet'in Çin'e giriş tarihi olarak kabul edilmektedir.

İslamiyet'in Çin'e girişi hakkında verilen tarihler farklı olsa da bu tarihlerin tamamı Tang Hanedanlığı dönemine ait tarihlerdir. Bu açıdan Tang Hanedanlığı İslamiyet'in hem Çin'e hem de Uzak Doğu'ya yayılmasında önemli bir dönemdir. Ancak İslamiyet, Çin hanedanlıkları boyunca farklı dönemlerde farklı gelişmeler göstermiştir. Tang Hanedanlığından başlayarak Qing Hanedanlığına kadar İslamiyet'in hanedanlıklar içerisindeki durumuna aşağıda genel hatlarıyla değineceğiz.

2. Çin Hanedanlık Tarihinde Çin'de İslamiyet

2.1. Tang Hanedanlığı Döneminde İslamiyet (608-907)

Tang Hanedanlığı dönemi Çin tarihinin kültürel etkileşime en açık olduğu dönemlerden birisidir. Bu dönemde Çin, ipek yolu ve deniz yoluyla dış dünya ile bağlantı sağlamıştır. Bu yollar ile hem ticaret hem de kültürel alışveriş yapılmıştır. Çin ile ticaret yapan Araplar ve Persler özellikle Çin'in güneyinde bulunan liman şehri Guangzhou'a gelmişlerdir. Çin'e ticaret yapmak için gelen bu yabancılar için "yabancı tüccar (胡商)" ve "yabancı ziyaretçi (蕃客)" kelimeleri kullanılmıştır (Qiu, 2012, s. 76). İslamiyet açısından Tang döneminin önemi İslamiyet'in Çin topraklarına bu dönemde girmiş olmasından kaynaklıdır. Tang döneminde Çin'e gelen Araplar ve Persler daha sonraki dönemlerde Huizu (回族) olarak isimlendirilecek yeni bir etnik yapının temelini oluşturmuşlardır. Özellikle Tang döneminde Guangzhou şehri, Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerleşim birimi olmuştur. Guangzhou'da bulunan Huaisheng Cami (怀圣寺), Çin'de inşa edilen ilk camiidir. İslamiyet'in Çin'e girişinin en somut kanıtı olan bu cami adeta

yazılı belgelerin dışında var olan somut bir belge hükmündedir. Aynı zamanda da Tang döneminde Guangzhou şehrinde yaşayan Müslüman nüfusunun yoğunluğunu göstermektedir.

Araplar tarih boyunca Çin'e daima önem vermişlerdir. 762 yılında Abbasi halifesi Mansur (754-775), Bağdat'ı başkent ilan ettikten sonra "Artık bizim Dicle'miz var, bu bizi uzak bir diyar olan Çin'e yakınlaştıracaktır" sözünü söyleyerek hem Bağdat'ın hem de Çin'in önemini vurgulamıştır (Ma, 1997, s. 34).

Çinliler ve Araplar arasındaki ilişkiler tarihte daima ticaret yoluyla olmamıştır. Tang döneminde 751 yılında Çinliler ve Araplar arasında çıkan "Talas Savaşı", Çinlilerin İslamiyet ile tekrar karşılaşmasının farklı bir boyutudur. İki ülke arasındaki savaşın çıkış nedeni ise Batı Türkistan'da tek güç olma amacıdır.

Batı Türkistan, sahip olduğu siyasi, askeri ve iktisadi önemi sebebiyle VIII. yüzyılın ilk yarısında Türkler, Araplar ve Çinliler arasında çeşitli mücadelelere sahne olmuştur. Aynı asrın ortalarına doğru dünyanın en büyük iki süper ülkesi olan Arabistan ve Çin, Batı Türkistan'da birbirleriyle yaklaşmışlardı (Lee, 1991, s. 40).

Uzun yıllar dostluk ve barış çerçevesinde gelişen Çin-Arap ilişkilerini sekteye uğratan Talas savaşı, savaş süresi olarak yalnızca beş gün süren ancak sonuçları yönünden daha sonraki yüzyılları etkileyen bir savaştır. "Tarihte Çin ile Arabistan arasında tek çatışma olan Talas savaşı, Türk, İslam ve dünya tarihi bakımından da büyük bir önem taşımaktadır." (Lee, 1991, s. 41) Örneğin; "Kağıt" Talas savaşının dünya kültür ve medeniyetine hediyesidir. İslam ile birlikte Çin'in dört buluşundan biri olan "kağıt", Müslümanlarla birlikte önce Semerkant'a oradan da Arap dünyasına ve Avrupa'ya taşınmıştır. İslam kültürü ile Çin kültürünün tanışması ve etkileşimi, batı medeniyeti ile doğu medeniyetinin harmanlanmasına büyük katkı sağlamıştır.

İslamiyet'in Çin'e girişinde ve yayılmasında etkili olan diğer bir önemli tarih ise 755-763 yılları arasında yaşanan "An Lushan (安祿山) isyanı"dır.

755 yılında Tang Hanedanlığında ortaya çıkan An Lushan isyanı hanedanlığı zor durumda bırakmıştır. Ortaya çıkan isyanın bastırılması için hanedanlık tarafından Araplardan yardım istenmiştir. Araplar, Tang Hanedanlığının yardım çağrısına olumlu cevap vermiş ve Tang Hanedanlığındaki bazı rivayetlere göre 4.000 bazı rivayetlere göre ise 10.000 asker göndermiştir. Arapların yardımı ile birlikte büyük bir çöküşe sebep olabilecek isyan bastırılmıştır. An Lushan isyanının bastırılmasıyla birlikte 751 yılında yaşanan savaş sonrasında Araplar ve Çinliler arasında yeniden dostluk rüzgârları esmeye başlamıştır. "An Lushan isyanının bastırılmasıyla birlikte hanedanlık isterlerse Müslümanların Çin topraklarına yerleşmesine izin vermiştir. Çünkü isyanın bastırılması için Çin'e gelen Müslümanların büyük çoğunluğu ülkelerine dönmemiş ve Çin'e yerleşmiştir." (Lee, 1991, s. 44). Böylelikle Çinliler ve Müslümanlar birbirlerine komşu olmuşlardır. Diğer bir deyişle Müslümanlar artık "yabancı ziyaretçi" konumundan "ev sahibi" konumuna gelmişlerdir.

İslamiyet'in Tang Hanedanlığı döneminde Çin topraklarına girmesiyle birlikte sırasıyla Song, Yuan, Ming ve Qing dönemleri boyunca Çin sınırları içerisinde varlığını devam ettirmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

2.2. Song Hanedanlığı Döneminde İslamiyet (960-1279)

Song Hanedanlığının kuruluş ve yıkılış tarihine baktığımızda Tang Hanedanlığının yıkılışından yaklaşık 53 yıl sonra kurulmuş olduğunu görebiliriz. Tang ile Song hanedanlıkları arasında yaşanan geçiş sürecinde Çin tarihinde "Beş Hanedan On Beylik (五代十国)" dönemi yaşanmıştır. Bu geçiş dönemi sonrası 960 yılında Song Hanedanlığı kurulmuştur. Bu dönem, Çin'de Müslüman nüfusunun hızla arttığı dönemlerden biridir. Bu durumun dört ana nedeni vardır: Birincisi; Tang döneminde Çin topraklarına yerleşmiş Müslüman nüfusunun her geçen gün doğal yolla artmasıdır. İkincisi; Orta Asya ve Çin'in batı bölgesindeki milletlerin zaman içerisinde Müslüman olmalarıdır. Bu durumun bir neticesi olarak Song döneminde kara yolu ile

Çin'e giren İslamiyet, Tang dönemine kıyasla daha yoğun olmuştur. Üçüncüsü; Çin ve Araplar arasındaki deniz ticaretinin artmasıdır. Tang döneminde deniz ticareti için Çin'de iki önemli liman şehri vardır. Bunlar; Guangzhou ve Yangzhou'dur. Ancak Song döneminde bu iki liman şehrinin yanı sıra Quanzhou, Hangzhou, Ningbo ve Hainan gibi liman şehirleri de deniz ticaretinde önemli yer edinmişlerdir. Dördüncü neden ise 1070 yılında Song İmparatoru tarafından Buhara'dan Müslüman bir heyetin Çin'e davet edilmesidir. Bu davetin sebebi 1070 yılında Song Hanedanlığı ile Liao Hanedanlığı arasında çıkan savaştır. Bu savaşta Song İmparatoru Shenzong (神宗) Araplardan yardım istemiştir. Bunun sonucunda 5.300 kişiden oluşan Arap heyetinin yardımı ile Song Hanedanlığı bu savaşta galip gelmiştir. Bu yardımın karşılığında Song İmparatoru, heyeti onurlandırarak onların Kaifeng ve Yanjing arasında kalan bölgeye yerleşmesini sağlamıştır (Israeli, 2012, s. 253).

Yukarıdaki dört nedenin doğal bir sonucu olarak Song Hanedanlığı döneminde İslamiyet Çin topraklarına birden fazla coğrafi noktadan giriş yapmıştır. Ayrıca bu dönemde Çin-Arap ilişkileri sadece ticaret ile sınırlı kalmamıştır. İki kültür arasında yaşanan gelişmeler sonucunda Araplar, Çin tıbbına büyük katkı sağlamıştır. Halen günümüzde kullanılan Çin ilaçlarının bir kısmı Müslümanlar sayesinde Çin topraklarına girmiştir. Arapların "Bin Bir Gece Masalları"nda ise Çin ile ilgili hikâyelere yer verilmiştir (Kim ve Jung, 2009, s. 9). Bununla beraber Song döneminde Çin topraklarındaki Müslüman nüfus hem kara yolu ile hem de deniz yolu ile hızla artmıştır. Hızla artan Müslüman nüfus Çin topraklarında Tang dönemine göre daha fazla sayıda camii inşa edilmesine neden olmuştur. Bu camilerden biri bugün halen Pekin'de ibadete açık olan Niujie Cami'dir (牛街清真寺).

2.3. Yuan Hanedanlığı Döneminde İslamiyet (1271-1368)

Yuan Hanedanlığı dönemi Çin tarihi açısından özel bir dönemdir. Çünkü Yuan Hanedanlığı Çinliler tarafından değil Moğollar tarafından kurulmuştur. Kubilay Han tarafından 1271 yılında

kurulan Yuan Hanedanlığı 1279 yılında Çin'de hüküm süren Song Hanedanlığına son vererek Çin topraklarında 1279 yılından 1368 yılına kadar hüküm sürmüştür. Yuan Hanedanlığı hüküm sürdüğü bu süre zarfında Çin'in diğer toplum ve kültürlerle iletişimi ve etkileşimi en üst noktalara ulaşmıştır. Çünkü 13. yüzyılda Moğollar sadece Çin'de değil dünyanın dört bir yanında rol almıştır. Bundan dolayı 14. yüzyılda hem Çin tarihinde hem de dünya tarihinde Moğol izi vardır. Konumuz açısından Yuan dönemi Çin'in batısı ile Çin dünyası arasında çok hızlı geçişlerin yaşandığı dönemdir. Bu geçişler sadece sosyal ve kültürel alan ile sınırlı kalmamış aynı zamanda bilime de yansımıştır. Örneğin; Çin-İslam dünyası arasında yaşanan etkileşimin sonucunda İslam dünyasının Çin'deki astronomi, coğrafya, anatomi, farmakoloji^{vi}, oftalmoloji^{vii} vb bilim dallarına katkısı oldukça büyüktür (Kim ve Jung, 2009, s. 10).

Yuan döneminde Çin'e gelen Müslümanlar ile Tang ve Song döneminde Çin'e gelen Müslümanların Çin'e geliş yolu aynı değildir. Yuan Hanedanlığında ticaret yoluyla Çin'e gelen Müslüman sayısı Çin'e asker ve zanaatkâr olarak gelen Müslüman sayısından azdır (Zhongguo Shehui Kexueyuan Shijie Zongjiao Yanjiu Suo, 1991, s. 281). "14. yüzyılda Yuan Hanedanlığının sonunda Müslümanlar dört milyondan daha fazla sayıya ulaşmıştır." (Israeli, 2012, s. 255) Özellikle Yuan Hanedanlığı döneminde Çin'in batısı ile sağlanan etkileşimin sonucunda Çin'deki Müslümanların etnik yapısı Araplar ve Perslerin dışındaki farklı uluslardan oluşmuştur. Yuan Hanedanlığının en büyük özelliği Çin'deki Müslümanlar için kullanılan Huihui (回回) kavramının ortaya çıkmasıdır (Yang, 2012, s. 2). Çin topraklarına gelen Müslümanlara ister Arap olsun ister Pers olsun ister Türk olsun ayırım yapılmaksızın "Huihui" denilmiştir. Diğer bir deyişle Tang ve Song döneminde belli bir coğrafyada ve belli bir zümrenin dini olan İslamiyet, Yuan Hanedanlığındaki Huihui kavramı ile birlikte Çin'in inanç sisteminin önemli bir parçası olmuştur. Bu durum "Ming Tarih Kayıtları"nda "Huihuiler dünyanın her yerinde (回回遍天下)" ifadesi ile açıklanmıştır. "Yuan

dönemi İslamiyet'in Çin tarihindeki yeri açısından kilit bir dönem olmuştur." (Zhongguo Shehui Kexueyuan Shijie Zongjiao Yanjiu Suo, 1991, s. 258). Yuan Hanedanlığı zamanında Çin'i ziyaret eden orta çağın en büyük seyyahlarından biri olan İbn Battuta'nın kaleme almış olduğu "İbn Battuta Seyahatnamesi"nde Yuan Hanedanlığında yaşayan Müslümanların sosyal ve idari hayatları hakkında önemli bilgiler verilmiştir. "Şehrin bir tarafında (Kanton) Müslümanlara ait bir semt vardır. Onların büyük camileri, tekke ve çarşıları burada. Çin şehirlerinin tümünde Müslümanların işine bakan bir şeyhülislam bulunuyor. Aralarındaki sorunları halletmek için kadıda mevcut." (Tanci, 2015, s. 619).

Yuan Hanedanlığı dönemi Çin'deki azınlık uluslar için özel bir dönemdir. Çünkü Yuan Hanedanlığı dönemine gelindiğinde Müslümanlar dâhil olmak üzere hemen hemen tüm azınlık ulusların hanedanlıktaki konumları olumlu yönde değişmiştir. Örneğin; Müslümanlar, Çinliler tarafından yönetildiği zamanlarda genellikle ticaret ile uğraşmışlardır. Ancak Yuan Hanedanlığı döneminde ticaretin yanında yönetim dâhil olmak üzere birçok önemli noktalarda görev almışlardır.

2.4. Ming Hanedanlığı Döneminde İslamiyet (1368-1644)

Yuan Hanedanlığının son bulmasıyla birlikte Çin ulusu, Ming Hanedanlığı çatısı altında yönetime tekrar gelmiştir. Ming Hanedanlığı birçok alanda Çin'in en başarılı hanedanlıklarından biri olmuştur. Ancak Müslümanlar için Ming Hanedanlığı diğer hanedanlıklardan daha farklı bir dönem olmuştur. Çünkü Ming Hanedanlığına gelindiğinde Müslümanların giyim, yeme içme, evlilik törenleri, cenaze törenleri, kişi isimleri vb. konularda Çinlileşme olmuştur. Örneğin; Ming Hanedanlığı dönemine kadar Çinlilerden farklı giyinen Müslümanlar, Ming döneminde Çinliler gibi giyinmeye başlamıştır. Aynı şekilde Ming Hanedanlığı dönemine kadar Müslümanların isimleri Arapça, Farsça ve Türkçe iken bundan sonra Müslümanlar arasında Çince isimler artmıştır. Çinli tarihçiler açısından bu durum, Müslümanların Çin topraklarında yaşaması adına olumlu adımlar olarak belirtilmiş ve sosyal hayata

uyum olarak algılanmıştır. Ancak Müslümanların tamamı bu şekilde düşünmemektedir. Çince isime karşı çıkan Müslümanlar, adet, gelenek ve göreneklerdeki değişikliği uyum olarak değil asimilasyon olarak görmüşlerdir. Bilim insanları tarafından Ming Hanedanlığına "Müslümanların altın çağı" denilse de İslamiyet ve Müslümanlar açısından Ming dönemi Yuan dönemine kıyasla daha zor bir dönem olmuştur. Yuan döneminde hemen hemen her alanda etkili olan Müslümanların siyasi varlığı Ming döneminde zayıflamıştır. Ancak buna rağmen Ming döneminde sarayda önemli görevlerde bulunan birçok Müslüman vardır. Bu Müslümanlar arasında en çok bilineni Hint okyanusuna yaptığı sayısız sefer ile dünya denizcilik tarihine ismini altın harflerle yazdıran Müslüman Çinli Amiral sıfatıyla bilim dünyasında anılan Zheng He (郑和) 'dır (Qiu, 2012, s. 281-290).

Ming dönemine gelindiğinde artık Müslümanlar, Tang ve Song döneminde olduğu gibi "yabancı ziyaretçi" değillerdir. Aksine Çin'in çok uluslu sosyal yapısının bir parçası olmuşlardır. Yuan Hanedanlığında ortaya çıkan "Huihui" kelimesi Ming döneminde resmi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Diğer bir deyişle Tang döneminden itibaren Çin'e gelen ve yerleşen Müslümanlar artık küçük bir grup olmaktan çıkmış ve sosyal yapının bir taşı olmuşlardır. Ming döneminde Huihuiler artık ortak bir dili, ortak bir kültürü olan ve ortak bir sosyal alanı paylaşan topluluk olarak yaşamaya başlamışlardır (Qiu, 2012, s. 363).

2.5. Qing Hanedanlığı Döneminde İslamiyet (1636-1912)

Mançular tarafından kurulan Qing Hanedanlığı, Çin tarihinin son hanedanlığıdır. Bu dönem Müslümanlar için Çin tarihinde en zor dönemlerden birisidir. Qing Hanedanlığı ile Ming Hanedanlığını kıyaslayacak olursak bu dönemde Müslümanlar için uygulanan politika net bir biçimde gerilemiştir. Yuan Hanedanlığından itibaren Çin'in batı bölgesini yer edinmiş ve Çin'in hemen hemen her noktasına yayılan Müslümanlar, Qing Hanedanlığı döneminde adeta Çin'in batı bölgesine hapsolmuşlardır. Müslümanlar üzerindeki siyasi baskı her geçen

gün artmıştır. Hatta baskılar sonucunda Çin'in batı bölgesinde "Qing'e karşı Ming'i yeniden canlandırmak (反清复明)" sloganı, Müslümanlar arasında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Qiu, 2012, s. 367). Çin tarihinde yaşanan Müslüman ayaklanmalarının çoğu da bu dönemde olmuştur. Qing döneminin diğer bir özelliği ise Çinli Müslümanlar arasında mezhep ayrışmalarının yaşanmaya başladığı dönem olmasıdır (Qin, 2000, s. 7).

İslamiyet'in Çin'e girişi hakkında yazılan tarihi kayıtları incelediğimizde, Çin- İslam tarihini hanedanlıklar tarihi açısından iki farklı döneme ayırabiliriz. Birinci döneme; Tang, Song ve Yuan hanedanlıkları döneminde İslamiyet diyebiliriz. Bu dönemde Müslümanlar; tüccar, elçi, misyoner, zanaatkâr, asker vb. sıfatlar ile Çin topraklarına gelmişlerdir. Bu süre yaklaşık olarak 700 yıllık bir zamana denk gelmektedir. İkinci dönem ise Ming ve Qing Hanedanlığı dönemidir. Bu dönemde ise Müslümanlar, Çin'in bir parçası olmuşlardır. Aynı zamanda İslamiyet, Çin kültürü ve renklerini taşıyan bir din olmuştur. Bu ikinci dönem ise Ming ve Qing dönemi olmak üzere 600 yıl sürmüştür (Gansu Sheng Minzu Yanjiu Suo, 1985, s. 58).

Yukarıdaki tarihi kronolojiyi incelediğimizde İslamiyet, Çin'de farklı dönemlerde farklı gelişim göstermiştir. İslamiyet'in Çin topraklarına girmesini ve yayılmasını bir örneklendirme ile izah edecek olursak tohum-meyve örneği çok yerinde olacaktır. Tang döneminde Çin topraklarına ilk girişini yapan İslamiyet adeta o dönemde bir meyve çekirdeğinin toprağa düşmesi gibi Çin topraklarına düşmüş ve daha sonraki dönemlerde ise sırasıyla filizlenmiş, büyümüş, çiçek açmış ve meyve vermiştir.

Sonuç

Yukarıda Çin tarihi kronolojisine göre İslamiyet'in Çin'e girdiği ilk hanedanlık olan Tang Hanedanlığından Çin'in son hanedanlığı olan Qing dönemine kadar geçen süre zarfında İslamiyet'in Çin sınırları içerisindeki gelişimi

incelenmiştir. Çin kaynaklarında İslamiyet'in Çin'e girişi hakkında farklı tarihler verilmiştir. Çalışmamızda verilen bu tarihler tek tek incelenmiştir. Öncelikle Çin kaynaklarına göre İslamiyet'in Çin'e giriş tarihini 581- 604 yılları arası olarak kabul edecek olursak bu tarih, kronoloji açısından uyumsuzluk sebebiyle İslamiyet'in Çin'e giriş tarihi olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Diğer tarihleri incelediğimizde ise öncelikle İslamiyet Çin ile ilk temasını ne zaman kurdu ve İslamiyet Çin'e ne zaman girdi sorularını sormamız gerekmektedir. Çünkü bu iki soru arasında büyük bir fark vardır. Şöyle ki belli sayıda Müslümanın Çin topraklarına gelerek ticaret yapması İslamiyet'in Çin'e girişi olarak kabul edilecekse Çin kayıtlarına göre bu tarih 618-626 yılları arasındadır. Ancak biz çalışmamızda bunu ilk temas olarak ele almayı uygun görmekteyiz. Çünkü bu ilk temasta sayısal olarak çoğunluk sağlanmamakla beraber bu ziyaretlerin resmîyeti de yoktur. Bu bağlamda çalışmamız sonucunda İslamiyet'in Çin'e girişi hakkında vereceğimiz tarih 651 yılıdır. Çünkü 618 yılından 651 yılına kadar Müslümanların sayısında artış gözlemlendiği gibi Hz. Osman döneminde de iki ülke arasında diplomatik temaslar gerçekleşmiştir. Böylelikle Çin, Müslümanları saray nezdinde de kabul etmiştir.

İslamiyet'in Çin'e girmesiyle birlikte Müslümanlar; Çin'in kültüründe, sosyal yapısında, ekonomisinde, ordusunda, hanedanlık yönetiminde vb. alanlarda etkili olmuşlardır. Bugün Çinli Müslümanlar dünya Müslümanlarının önemli bir parçası konumundadırlar. Günümüzde Çin'in farklı on azınlık ulusunun inancı İslam'dır. Bunlara; Hui, Uygur, Kazak, Tatar, Kırgız, Tacik, Özbek, Salar, Bao'an ve Dongxiang azınlık uluslarını örnek gösterebiliriz. 2010'da Pew Research Center'ın yaptığı araştırmaya göre; Çin Halk Cumhuriyeti'nde resmi rakamlara göre 23,3 milyon Müslüman nüfusu vardır. 2030 yılında bu rakamın 30 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Kaynakça

Baoguang, N. (1990). The Hui: A Chinese Muslim Nationality. *Journal Institute of Muslim Minority Affairs*, 11 (2), 257-262.

Broomhall, M. (1910). *Islam in China: A Neglected Problem*. Singapore: China Inland Mission.

Çin'deki Müslüman Nüfusu. (ty.). Pew Research Center. <http://www.pewforum.org/2011/01/27/future-of-the-global-muslim-population-regional-asia/> adresinden erişilmiştir.

Gansu Sheng Minzu Yanjiu Suo. (1985). *Xibei Yisilan Jiao Yanjiu*. Lanzhou: Gansu Minzu Chuban She.

Gao, Z. & Li, Z. (2013). *Yisilan Jiao Zhongguo Musilin Shehui Xiandaihua*. Beijing: Zongjiao Wenhua Chuban She.

Gladney, D. (1991). *Muslim Chinese: Ethnic Nationalism in the People's Republic*. Cambridge: Harvard University Press.

Israeli, R. (2012). Islam in China. *Politics and Religion Journal (PRJ)*, 6 (2), 251-268.

Jiu Tang Shu (Eski Tang Tarih Kayıtları). Benji Di Si (İmparator Gaozong Bölümü). (ty.). <http://guoxue.lishichunqiu.com/shibu/jiutangshu/2177.html> adresinden erişilmiştir.

Kim C. & Jung Y. (2009). Islam in China. *Muslim-Christian Encounter Torch Trinity Center for Islamic Studies Journal*, 2 (2), 7-16.

Lee, H. (1991). *İslam ve Türk Kültürünün Doğu'ya Yayılması*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Ma, J. (1997). Tang Chao yu Dashi de Hai Shang Jiaotong. *Ningxia Daxue Xuebao*, 19 (3), 34-39.

Ma, G. (1983). Yisilan Jiao zai Zhongguo de Jiuceheng. *Alabo Shijie* (3), 63-64.

Ming Shi (Ming Tarih Kayıtları). Xiyu Zhuan (Batı Bölgesi Bölümü). (ty.). <http://guoxue.lishichunqiu.com/shibu/mingshi/4450.html> adresinden erişilmiştir.

Qin, H. (2000). *Yisilan Jiao Zhishi Duben*. Beijing: Zongjiao Wenhua Chuban She.

Qiu, S. (2012). *Zhongguo Huizu Shi*. Yinchuan: Ningxia Renmin Chuban She.

Tanci, E. (2015). *İbn Battutâ Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yang, X. (2012). *Yuan Ming Shiqi Hanwen Yisilan Jiao Wenxian Yanjiu*. Beijing: Zhonghua Shuju Chuban She.

Zhongguo Shehui Kexueyuan Shijie Zongjiao Yanjiu Suo Yisilan Jiao Yanjiu Shi. (1991). *Yisilan Jiao Wenhua Mianmianguan*. Jinan: Qilu Shushe Chuban She.

Zhongguo Yisilan Jiao Xiehui. (2011). *Zhongguo Yisilan Jiao Jian Zhi*. Beijing: Zongjiao Wenhua Chuban She.

Notlar

ⁱ Tebliğ: Arapça kökenli bir kelimedir. Kelime anlamı olarak “bildirme, duyurma” anlamlarına gelmektedir.

İslam terminolojisinde “tebliğ” Kur’an ve sünnetin mesajlarını insanlara bildirmek, duyurmak anlamlarına gelmektedir. Diğer bir deyişle Hz. Muhammed’in Allah’ın kendisine bildirdiklerini insanlara bildirmesi ve duyurmasıdır.

ⁱⁱ Çin Kaynakları dediğimizde akla ilk gelen kaynaklardan biri olan “24 Tarih (二十四史)” adlı eser, Çin Hanedanlık Tarihinin resmi kayıtlarından oluşmaktadır. Bu kayıtlar yaklaşık olarak MÖ 2550 yıl önce yaşamış olan İmparator Huang Di (黃帝) döneminden Ming Hanedanlığına (M.S.1644) kadar olan dönemi kapsayan resmi kayıtlardan oluşmaktadır. 24 Tarih kayıtlarının İlk eseri ünlü tarihçi Sima Qian tarafından MÖ 1.yüzyılda yazılan “Tarih Kayıtları (史记)”, son eseri ise Ming Tarih Kayıtları’dır.

ⁱⁱⁱ Ming Tarih Kayıtları (明史): Çin’in resmi hanedanlık tarih kayıtları olan “24 Tarih (二十四史)”in en son bölümüdür. Toplam 332 ciltten oluşmaktadır. İmparator Hong Wu döneminden başlayarak (1368) son İmparator Chongzhen’a (1644) kadar olan 200 yıllık tarihi süreci kapsamaktadır. İçerik olarak da oldukça zengindir.

^{iv} “Tian Fang (天方)” kelimesi, farklı dönemlerde yazılan tarihi metinlerde farklı anlamlara gelmektedir. Örneğin; coğrafi yön olarak “güney”, yer ismi olarak “Mekke, Kâbe”, “İslam’ın çıktığı coğrafi bölge” olarak “Arabistan” anlamında kullanıldığı yerler vardır. Çalışmamızda kullandığımız “Ming Tarih Kayıtları” içerisinde yer alan “Batı Bölgesi” bölümünde ise “Mekke veya Kabe” olarak geçmektedir. Her ikisinin de kullanılmasının sebebi “İslam dünyası açısından Kabe’siz Mekke, Mekke’siz de Kabe düşünülemez” olmasından kaynaklıdır. Bu açıdan çevirisi yapılan bölümde her ikisinin de kullanılması uygun düşmektedir.

^v Eski Tang Tarih Kayıtları (旧唐书): Liu Xu (刘昫) tarafından MS 945 yılında yazılmıştır. Toplam 200 bölümden oluşmaktadır. Bu eserde Tang Hanedanlığının ilk döneminden 907 yılına kadar olan 290 yıllık bir tarihi süreç kaydedilmiştir. Kitabın adından da anlaşılacağı üzere Tang Hanedanlığının hemen ilk döneminden itibaren yazılmaya başlandığı için tarihi belgeler derlenmiş ve gerçeğine uygun olarak da yazılmıştır. Eserin başında bulunan “eski” kelimesinin sebebi ise Song döneminde “Yeni Tang Tarih Kayıtları” adlı başka bir eserin daha yazılmış olmasından kaynaklıdır. “Eski” ve “Yeni” olmak üzere yazılan her iki tarihi kayıt da Tang dönemini anlatmaktadır. Ancak “Yeni” ile “Eski” arasında içerik, üslup ve gerçekçilik yönünden farklar bulunmaktadır. Tarihi sürece baktığımızda, Tang Hanedanlığında yaşanan olaylara en yakın zaman diliminde yazılan eser “Eski Tang Tarihi Kayıtları”dır. Tang Hanedanlık kayıtları tarihte “Eski Tang Tarih Kayıtları” ve “Yeni Tang Tarih Kayıtları” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu iki eser “Yeni Tang Tarih Kayıtları”nın “Eski Tang

Tarih Kayıtları'na göre daha fazla tarihi veri bulundurması, daha basit olması ve inanılması zor olan tarihi olayları anlatması bakımından birbirinden farklıdır.

^{vi} Farmakoloji: İlaç bilimi.

^{vii} Oftalmoloji: Görme yolları hastalıkları ve cerrahisiyle ilgilenen tıp dalı.